

Ümumtəhsil məktəb biologiyasının tədrisində fiziki tərbiyənin aşılması

Mahnur Babayeva

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

E-mail: mahnurbva@gmail.com

Rəyçilər: ped.ü.f.d., dos. H.M. Hacıyeva,
b.ü.f.d., dos. T.Q. Abdullayeva

Açar sözlər: biologiya, fiziki tərbiyə, təqdimat, iş vərəqi, böyümə, inkişaf, sağlamlıq

Ключевые слова: биология, физическое воспитание, презентация, рабочая тетрадь, рост, развитие, здоровье.

Key words: biology, physical education, presentation, workbook, growth, development, health

Ümumtəhsil məktəblərində fənlərin, o cümlədən biologiyanın tədrisində şagirdlərə müxtəlif tərbiyə növlərinin: ekoloji, tibbi-gigiyenik, estetik, iqtisadi, əxlaq, əmək, etik və s. aşılması əsas şərtlərdəndir. Təlimin əsas funksiyalarından biri tərbiyəedicilikdir. Bu baxımdan biologiyanın məzmununa daha yaxın olan tərbiyənin ekoloji, tibbi-gigiyenik, estetik, iqtisadi, əmək, etik, fiziki tərbiyə növləridir. Biologiyadan bitki və heyvanlarla bağlı mövzularda əsasən ekoloji, tibbi-gigiyenik, estetik, əmək, fiziki tərbiyə növlərini həyata keçirilməsi imkanları daha genişdir. İnsanın quruluşu, anatomiyası, fiziologiyası, sağlamlığına dair mövzuların tədrisində şagirdlərə tibbi-gigiyenik, fiziki tərbiyənin aşılmasına daha geniş imkanlar açılır.

Fiziki tərbiyə insanın sağlamlığını möhkəmləndirən, onun fiziki və mənəvi-iradi keyfiyyətlərini inkişaf etdirən təsirlər sistemidir (1, s. 211)

XXI əsrin xüsusiyyətləri, cəmiyyətin inkişafı insandan intellektual hazırlıqla, biliklə yanaşı, fiziki dözümlülük, cəldlik, çeviklik kimi keyfiyyətlərə malik olmasını tələb edir. İnsanda sağlamlıq, fiziki hazırlıq, gümrahlıq, mütənasib bədən forması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İnsanlar tarixən fiziki normallığı, sağlamlığı, gücü, hünəri həmişə yüksək qiymətləndirmiş və ona doğru can atmışlar. göstərmişlər ki, sağlam olmaq, varlı olmaqdan yaxşıdır. Ulu Öndər Heydər Əliyev demişdir ki, xalqın sağlamlığı millətin sərvətidir. N.L.Pissonun fikrincə sağlamlığın əsasını hərəkət təşkil edir. Hərəkət bütün dərmanları əvəz edə bildiyi halda, heç bir dərman hərəkəti əvəz edə bilməz.

Fiziki tərbiyə şəxsiyyətin ahəngdar inkişafının mühüm şərtini təşkil edir. O, tərbiyənin digər tərkib hissələri ilə sıx bağlı olub, insanın əqli, əxlaqi, əmək, estetik, tibbi-gigiyenik inkişafına müsbət təsir göstərir. Fiziki tərbiyə insanın əxlaqi-iradi inkişafına da müsbət təsir göstərir. İnsan əməyə, özünü müdafiəyə hazırlayır. Fiziki tərbiyə bədənin qədd-qamətini, ahəngdar inkişafını, zahiri gözəlliyini təmin edir.

Müasir dövrdə təhsildə interaktiv şəxsiyyətyönlü təlim həyata keçirilir. Şəxsiyyətin formalaşmasında da fiziki tərbiyənin rolu böyükdür. Bütün bu fikirləri ümumiləşdirərək demək olar ki, fiziki tərbiyənin əsas məqsədi fiziki cəhətdən sağlam, gümrah nəsil tərbiyə etməkdən, onları əməyə, fəal ictimai həyata hazırlamaqdan ibarətdir.

Göründüyü kimi, fiziki tərbiyədə əsas məqsəd sağlamlığın qorunmasıdır. Biologiyanın tədrisində əsas məqsəd və məzmun xətləri insan və onun sağlamlığıdır. Fənnin məqsədi və

məzmun xətti biologiyanın tədrisində fiziki tərbiyənin həyata keçirilməsi imkanlarını daha da artırır. Bu imkanlar bitki və heyvanlarla davranışlarda, onlara qulluq işləri ilə bağlı mövzularda daha genişdir.

İnsan orqanizminin quruluşu, onun formalaşması, dayaq-hərəkət aparatı, sağlamlığı ilə bağlı mövzuların tədrisində fiziki tərbiyə problemini həll etmək daha asandır. Belə mövzuların fiziki tərbiyə ilə inteqrasiya edilərək tədrisi problemin həllində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Biologiyanın tədrisində fiziki tərbiyənin aşılmasına geniş imkanların olmasına baxmayaraq məktəblərdə problem tam həllini tapmamışdır. Belə ki, tanış olduğumuz məktəblərdə problemin həllinə az əhəmiyyət verilir. Buna görə də şagirdlərin fiziki tərbiyəsi müasir tələbləri tam ödəmir. Bu sahədə tədqiqatların aparılması, metodik tövsiyə və məsləhətlərin fənn müəllimlərinə çatdırılması ehtiyacı yaranır. Ona görə də problemin imkanlarına əsasən onun həllinin metod, üsul, forma və yollarının tədqiq edilməsi vacib məsələlərdəndir.

Biologiyanın tədrisində fiziki tərbiyənin aşılmasına xidmət edən metod, üsul və təşkil forması seçilməlidir. Belə ki, dərslərdə təlim xarakterli rollu və əyləncəli oyunlar, BİBÖ, debat, ziqzaq, tədqiqat, təqdimat kimi üsul və metodlarının tətbiqi problemin həllinə istiqamətlənmişdir. Fənnin tədrisində qrupla iş forması, dərslər-ekskursiya, praktik məşğələlərin təşkilinə üstünlük verilir.

Göstərilən təlimin metod, üsul, təşkil formasının dərslərdə tətbiqi bilavasitə şagirdlərin fiziki hərəkətlərinə geniş imkan verir. Belə dərslərdə şagirdlər zehni fəaliyyətlə yanaşı fiziki fəaliyyətdə olurlar. Belə dərslərdə şagirdlər passiv oturmur, onlar zehni fəallıqla yanaşı fiziki fəallığa da malik olurlar. Bu da onların sağlam inkişafına kömək edir. Eyni zamanda müvafiq mövzuların tədrisində fiziki tərbiyənin aşılmasına problemi həll olunmalıdır. Onun aşağıdakı yollarının səmərəli olduğu tədqiq edilmişdir.

- mövzuların insanın fiziki inkişafı, sağlamlığa xidmət edən hərəkətlərlə əlaqələndirilməsi;
- insanın quruluşunun, orqanlarının fəaliyyəti ilə bağlı mövzuların düzgün yerləşmə, qaçış, idman, rəqsi hərəkətlər edilməsi ilə əlaqələndirilməsi;
- fiziki hərəkətlərin əhəmiyyətinə dair materialların, (slydlar, şəkillər, videogörüntülər və s.) dərslərə gətirilməsi;
- bədən tərbiyəsi və idmanla məşğul olmağın əhəmiyyətinə dair fikirlərə şagirdlərdə inamını yaradılması;
- fiziki mədəniyyətin mövzularla əlaqələndirilməsi;
- idman, gigiyena, tibb, təbabətə dair fakt və hadisələrdən dərslərdə istifadə olunması;
- iradi-mənəvi keyfiyyətlərə: dözümlülük, çeviklik, cəldlik, qüvvə, güclülük, iradəlilik və s. misal, məsələ, çalışma, aforizm, atalar sözləri, tapmaca, şeir parçalarından istifadə edilməsi.

Biologiyanın tədrisində şagirdlərə fiziki tərbiyənin aşılmasına dair fikirlərimizi dərslər nümunəsi ilə ümumiləşdimək olar.

Biologiyadan 8-ci sinifdə “Mən böyüdüm” mövzusunun tədrisində alt standart 2.1.1. İnsan orqanizmində baş verən bioloji prosesləri izah edir. Məqsəd isə insan orqanizminin yaş dövrlərində gedən dəyişiklikləri izah edir kimi müəyyənləşdirilir.

Tədris üçün beyin həmləsi, tədqiqat, təqdimat, müzakirə metodlarının tətbiqi nəzərdə tutulur. Dərslərdə iş forması kimi kollektivlə, qruplarla iş tətbiq olunur. Resurslar olaraq slydlar, iş vərəqləri, videogörüntülər hazırlanır.

Dərsin motivasiya mərhələsində şagirdlərə böyümə ilə bağlı təsvir göstərilir və verilmiş

təsvir haqqında fikirlər toplanır. Şagirdlərə böyümə və inkişafa təsir edən amillər haqqında videomaterial təqdim olunur, müzakirə edilir.

Tədqiqat sualı: Yeniyetmə yaşı dövründə qızların və oğlanların orqanizmində gedən ümumi dəyişikliklər və onlara təsir edən amillər hansılardır?

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər qruplara bölünür və onlara iş vərəqləri əsasında tapşırıqlar verilir. Həlli üçün 10 dəqiqə vaxt müəyyən edilir.

İş vərəqi -1. Verilmiş cədvəli tamamlayın.

N	Dövrələr	Yaş
1	Çağa dövrü	
2		11 ay
3		1 yaşından 3 yaşa qədər
4	Məktəbəqədər dövr	
5	Məktəb dövrü	

2. Aşağıdakı sualları cavablandırın.

- Oğlanlar 9-17 yaş arasında nə qədər boy atır
- Qızlar 9-17 yaş arasında nə qədər boy atır?
- Oğlan və qızların boy atmasına təsir edən amilləri sadalayın.

İş vərəqi 2. Verilmiş cədvəli əlaqələndirin.

1.	Çanağın genişlənməsi
2.	Ətraf əzələlərin güclü inkişafı
3.	Süd vəzilərinin inkişafı
4.	Səsin qalınlaşması
5.	Belin incəlməsi

Oğlanlarda

Qızlarda

2. Aşağıdakı fikirləri tamamlayın.

- Oğlanlarda boy artımı ... yaşa qədər davam edir.
- Qızlarda boy artımı ... yaşa qədər davm edir.
- Uşaqlarda boy artımına təsir edən amilləri qeyd edin.

İş vərəqi 3. Uşağın böyüməsinə və inkişafına təsir göstərən amilləri qeyd edin.

Müsbət amillər	Mənfi amillər

2. Böyümə və inkişafda idmanın təsirinə dair hekayə qurun.

İş vərəqi 4. Yeniyetmə dövründə qızların və oğlanların orqanizmində gedən ümumi dəyişiklikləri cədvəldə əks etdirin.

•
•
•
•

•

2. Uşaqlarda boyatmanı fiziki hərəkətlərlə əlaqələndirin.

İnformasiya mübadiləsi: Hər bir qrupun işinin nəticələri təqdim olunur.

İnformasiya müzakirəsi: Tədqiqata dair müzakirə aparılır. Müəllim yönəldici suallardan istifadə edir:

1. Yeniyetmə dövründə qız və oğlanlarda baş verən dəyişikliklər hansılardır?

2. Böyüməyə təsir edən amillər hansılardır?

3. Böyümədə idman hərəkətləri etməyin əhəmiyyətini göstərin.

4. Uşaqların inkişafında hansı mərhələlər mövcuddur?

5. Sağlamlığa böyüməyə fiziki hərəkətlər necə təsir göstərir?

Nəticə və ümumiləşdirmə: Mövzu aşağıdakı kimi ümumiləşdirilir:

İş vərəqi 5. 1. Yeniyetmə yaş dövrü ilə kiçik məktəb yaş dövrünü müqayisə edin, oxşar əlamətləri müəyyənə bilərsiniz.

2. Uşaqlarda boyatmanı zəiflədən, piylənmə yaradan amilləri göstərin.

İnsanın yaş dövrlərində baş verən dəyişiklikləri, onlara təsir edən mənfi və müsbət amillər göstərilir, yaş dövrlərindəki boy və çəki artımı, yeniyetməlik dövründə qız və oğlanlarda baş verən dəyişiklik öyrənilir. Böyümə və inkişafa təsir edən amillər ümumiləşdirilir. Fiziki hərəkətlərin əhəmiyyəti əsaslandırılır.

Yaradıcı tətbiqetmə. Şagirdlər 2 qrupa ayrılır və onlara tapşırıq verilir. Tapşırıqda qızlar tək, oğlanlar cüt yaş dövrlərində çəki artımını dəftərlərinə düzgün qeyd edirlər. Böyümə, inkişaf, fiziki hərəkətlər üçbucağına dair hekayə qurun.

Biologiyanın tədrisində şagirdlərə fiziki tərbiyənin aşılınması mənimsəməni asanlaşdırır, təlimin keyfiyyətini yüksəldir. Şagirdlər sağlam böyümə və inkişaf, fiziki hərəkətlərin əhəmiyyətini dərk edərək idmanla fiziki hərəkətlərlə məşğul olurlar.

Məqalənin aktuallığı. Məqalədə ümumtəhsil məktəb biologiyasının tədrisində fiziki tərbiyənin aşılınması məsələlərinə toxunulur ki, bu da az rast gəlinən mövzulardandır. Bu da məqalənin aktuallığını bir daha sübut edir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi yenilik ondan ibarətdir ki, məqalədə biologiyanın tədrisində fiziki tərbiyənin aşılınmasına xidmət edən metod, üsul və təşkil formaları göstərilmişdir ki, bunlar da şagirdlərin fiziki hərəkətlərini nümayiş etdirməsində geniş imkanlar yaradır.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən orta ixtisas və orta ümumtəhsil məktəblərinin müəllimləri, tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. İsimxanov M. Pedaqogikanın əsasları Bakı, 2011.

2. Məmmədova N., Həsənova B., Fətəyeva L. Biologiya: Ümumtəhsil məktəblərinin 8-ci sinfi üçün dərslik. Bakı, 2017.

3. Hacıyeva H və b. Ümumtəhsil məktəblərində biologiyanın fəal təlim metodları ilə tədrisi metodikası, Bakı 2014.

4. İnternet resursları.

М. Бабаева

Физическое воспитание в преподавании общей биологии

Резюме

В статье рассматриваются вопросы физического воспитания учащихся при преподавании биологии в общеобразовательных школах. В преподавании биологии учащиеся анализируют возможности физической доставки тела. Пути решения проблемы определены. Показано, что внедрение физического воспитания студентов в преподавание биологии создает основу для их здорового роста, умственного и физического развития. Даны методические рекомендации по решению проблемы.

M. Babayeva

Physical education in the teaching of general school biology

Summary

The article examines the physical education of students in the teaching of biology in secondary schools. In the teaching of biology, the students are analyzed the possibilities for the physical delivery of the body. Ways to solve the problem are identified. It is shown that the introduction of physical education to the students in the teaching of biology creates the basis for their healthy growth, mental and physical development. Methodological recommendations on how to solve the problem are given.

Redaksiyaya daxil olub: 27.12.2018